

- 5 Тур, Р. Палітычныя гульні / Р. Тур // Звязда. – 2004. – № 35. – С. 9–10.
6 Якімчык, А. Наша будучыня / А. Якімчык // Звязда. – 2007. – № 75. – С. 11–23.
7 Bergmann, A. Die Kraft der Nation / A. Bergmann // Deutschland. – 2008. – № 5. – S. 11.
8 Ohtub, K. Lohn für die Freiheit / K. Ohtub // Focus. – 2011. – № 8. – S. 16–19.
9 Scherf, H. Stich zum Ereignis / H. Scherf // Deutschland. – 1998. – № 3. – S. 9.
10 Seer, P. Heimliches Rätsel / P. Seer // Focus. – 2012. – № 7. – S. 132.

This article examines the main features of the German and Belarusian political and economic discourse. As a result of the research, it was possible to identify their common and distinctive features.

УДК 811.161.3'42'373.2:641.1:398.95(476.2-37Гомель)

А. М. ВОІНАВА, А. М. ПАЛУЯН

г. Гомель, УА “Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт
імя Францыска Скарыны”

ТРАДЫЦЫЙНЫЯ НАМІНАЦЫІ СТРАЎ У ГАВОРКАХ ГОМЕЛЬСКАГА РЭГІЁНУ

У артыкуле разглядаюцца намінацыі традыцыйнай ежы як часткі абрадавай лексікі беларусаў. Апісваецца лексіка, зафіксаваная на тэрыторыі Гомельскай вобласці і сабраная падчас фальклорных і дыялекталагічных экспедыцый студэнтаў і выкладчыкаў Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта ім. Ф. Скарыны. Праведзена падрабязная семантычная класіфікацыя назваў ежы, даюцца шляхі пранікнення іх у беларускую мову, вызначаны тыпы структурнай матывацыі.

Лексічны склад любой мовы змяшчае шмат адзінак, аналізуючы якія могуць быць выяўлены лінгвакультуралагічны патэнцыял мовы, спецыфіка нацыянальнага менталітэту, растлумачаны гістарычныя факты. З’яўляючыся часткай культурнай традыцыі, абрады і звычаі, куды ўваходзіць і спажыванне ежы, адлюстроўваюць найбольш значныя характарыстыкі для гэтай культуры, з’яўляюцца прадметам філасофскіх, сацыялагічных, псіхалагічных і лінгвакультуралагічных даследаванняў. Многія вучоныя прадметам даследавання культуралогіі лічаць адзінкі мовы, якія ўзнаўляюцца ў моўнай камунікацыі на аснове культурных каштоўнасцей і якія набылі сімвалічнае, эталоннае, вобразна-метафарычнае значэнне. Такія адзінкі ўключаюць лексемы, якія абазначаюць намінацыі традыцыйных праяўленняў матэрыяльнай культуры. “Вывучэнне мовы, лексікі праз гісторыю культуры, матэрыяльнай і духоўнай, уяўляецца вельмі перспектыўным. Безумоўна, узбагачэнне тут мае ўзаемалежны характар. Веданне этымалогіі слова, яго структуры дапамагае глыбей пранікнуць у гісторыю названай рэаліі, зразумець яе быццам знутры” [1, с. 20].

Аналіз лексікі, звязанай з намінацыямі страў, прадуктаў харчавання, напояў, мае важнае значэнне для даследавання гісторыі беларускага народа, высвятлення культурных і моўных зносін паміж народамі перш за ўсё таму, што “ў параўнанні з іншымі элементамі матэрыяльнай культуры лексіка, звязаная з народнай кулінарыяй, больш устойліва захоўвае старыя традыцыі, што асабліва тычыцца святочнай і абрадавай ежы” [2, с. 127]. Ежа, з аднаго боку, – натуральная патрэба, умова жыццядзейнасці і здаровага ладу жыцця, а з другога – этнакультурная з’ява, што адлюстроўвае народныя веды, традыцыі, рэлігійныя ўяўленні, этыкет, сацыяльную прыналежнасць, уклад жыцця і стан грамадства.

Аб’ектам нашага даследавання з’явіліся назвы страў і прадуктаў харчавання, якія выкарыстоўваюцца на тэрыторыі Гомельшчыны, якая ўваходзіць у рэгіён Беларускага Палесся. Гэта акалічнасць дазваляе высветліць моўна-культурныя кантакты паміж этнасамі. “У зонах

міжэтнічных кантактаў магчыма ўзнікненне як змешаных, поліэтнічных элементаў, так і наадварот – узмацненне, канцэнтрацыя этнічнага ў процівагу чужому, іншаэтнічнаму. Інтэнсіўнасць і характар міжэтнічных кантактаў залежаць ад тэрытарыяльных узаемаадносін этнасаў, блізкасці іх у моўным і культурна-бытавым аспектах, ад гісторычных асаблівасцей развіцця, адносін паміж палітычнымі сістэмамі, якія аб'ядноўваюць народы" [3, с. 72].

Абрадавая і святочная ежа як састаўны кампанет абрадавых свят і звычайў адлюстроўвае іх ідэйны (сакральны) сэнс і выконвае сімвалічныя і рытуальныя функцыі, генетычна звязана з аграрнай і лекавай магіяй, старажытным хвалярапынашэннем. Ужыванне той ці іншай абрадавай ежы, спосаб яе прыгатавання, падачы на стол, этыкет і паводзіны ўдзельнікаў застолля – усё гэта вызначалася духоўным сэнсам свята ці іншай адметнай падзеі. Часта абрадавую ежу асвятлялі ў мясцовым храме.

Традыцыйнымі спосабамі апрацоўкі прадуктаў для прыгатавання ежы на тэрыторыі Гомельскага рэгіёну былі пераважна варка і тушэнне, у меншай ступені – выпечка, жарка, тамленне. Загатоўку прадуктаў 'пра запас' праводзілі пры дапамозе тэрмічнай апрацоўкі (сушка), а таксама нетэрмічнай ферментацыяй – саленне, квашанне. Менш распаўсюджаным было вэнджанне.

Прадметна-тэматычная класіфікацыя гатаваных страў выяўляе іх шматлікасць і разнастайнасць:

I. Найменні страў расліннага паходжання.

1. Назвы рэдкіх страў:

а) кіслая вараная страва: *агурэ'чнік* 'суп з бульбы, кіслых агуркоў, пярловых круп' Гаруны Добр.; *боршч* 'агульная назва рэдкай кіслай стравы' Уць Добр.; *ва'ра* 'звараная кіслая страва' М. Аўцёкі Калінк.; *боцві'нне* 'боршч з бураковай батвы' Прудок Маз.

б) прэсная вараная страва, назвы няваранай рэдкай стравы: *жыдзю'ха* [жыдзёнка] [жыдзёха] [жыдзу'шка] 'рэдка суп' Станкі, Казацкія Балсуны Ветк.; *буль'бешнікі* 'страва з варанай тоўчанай бульбы з каноплямі' Івакі Добр.; *булён* 'бульбяны суп, іншы раз з дабаўленнем круп' Раманішчы Акцябр.; *кандзё'р* 'бульбяны суп, часцей з проса' Насовічы Добр., Б.-Мошава Б.-Каш.

2. Назвы мучных страў: *кала'туша* [кола'туша] 'рэдкая страва з мукі, заваранай у кіпеню або малацэ' Тонеж Лельч.; *га'лушкі* 'рэдкая страва з шарыкамі з мукі' Замосце Калінк.; *голое* 'страва з канпель і мукі' Мілашэвічы Лельч.; *за'віванец* 'блін з начынкай' Падварак Лельч.; *калі'ноўнік* [калі'ноўка] 'страва з каліны і мукі'. Астражанка Лельч.

3. Назвы страў з круп: *касаві'ца* 'пахлёбка з пярлоўкі ці аўсянкі з сушанымі чарніцамі' Засінцы Ельск.; *гру'ца* 'рэдка звараная каша з тоўчанага ячменню' Пярэдзелка Лоеўск.; *жур* 'рэдка аўсяны кісель' Багуцічы Ельск.; *ка'ша* 'густая страва са звараных круп; каша з прасяных круп (астатнім кашам даецца назва па крупах)' Насовічы Добр.; *крупе'лі* 'каша з любых круп'. Первамайск Лоеўск.

4. Назвы выпечкі: *ву'хватнік* 'скавароднік, блін з хлебнага цеста' Аздамічы Жытк.; *бала'бкі* 'пячэнне; крэндзелі' Шалахоўка Ветк.; *верту'н* 'піражок' Ліпляны Лельч.; *вя'рэнік* 'пірог з начынкаю' Пярэдзелка Лоеўск.; *мядо'вік* 'пернік з медам' Р.-Бурьцкая Лоеўск.; *вя'рэнік* 'пірог з начынкаю' Пярэдзелка Лоеўск.

5. Назвы страў з агародніны: *ва'рыва* 'любая квашаная гародніна' Карпаўка Лоеўск.; *гарбу'зянка* 'каша з гарбуза' Тонеж Лельч.; *капусня'к* 'квашаная капуста і расол у ёй' Івакі Добр.; *квасо'ля* 'вараная фасоля' Прудоўка Добр.

6. Назвы страў з бульбы: *адва'ранка* 'адвараная бульба' Майскае Жлоб.; *ба'ба* 'бульбяная каша, камы; бабка з дрэннай бульбы' Тураў, М.Аўцёкі Калін.; *жа'ранікі* 'смажаная бульба'. Дзяражычы, Ручаёўка Лоеўск.; *бабча'нік* 'блін з бульбы' Антонаўка Добр.

7. Назвы страў з грыбоў: *грыбко'ўка* 'страва з грыбамі' Амелькаўшчына Хойн.; *грыбо'ўнік* 'пірог з грыбамі' Любань Б.-Каш.

8. Назвы прыправы да ежы: *зада'бра* 'прыправа да стравы': *Дак эта ж і мяса, і сала, і ліст лаўровы* – усё умесці *задабра*. Хізы Ветк.; *зажа'рка* 'тс' Ст. Рудня Жлоб.; *закра'са* 'тлушчавая,

мясная і інш. прыправа да ежы' Івакі Добр.; *запра'ва* 'вострая прыправа ў ежу (ліст, перац, лук і інш.) Прудоўка Добр.

II. Найменні страў жывёльнага паходжання.

1. Назвы малочных страў: *верхаўё* 'смятана' Камаровічы Петр.; *мача'нне* 'страва з сыру і смятаны' Ручаёўка Лоеўск.; *парнічо'к* 'малочны суп' Бялёў Жытк.

2. Назвы страў з яек: *бельма'чы* 'ежа з разбітых, неразбоўтаных і запечаных у тлушчы яец' Калінаўка Лельч.; *гла'зур'я* 'страва з яек' Івакі Добр.; *імг'лецік* 'амлет' Асінаўка Чач.

3. Назвы вырабаў з мяса: *адбі'цік* 'адбіўная катлета' Загор'е Б.-Каш.; *біку'сы* 'падсмажанае свіное сала з мясам' Глухавічы Браг.; *вантрабя'нка* 'страўнік або кішкі, начыненыя свіннымі вантрабамі' Азяраны Раг.; *дра'гли* 'квашаніна, студзень' Вуглы Нар.

4. Назвы страў з рыбы: *га'лка* 'кавалак фаршыраванай рыбы' Станкі Ветк.; *надзе'ванка* 'фаршыраваная рыба' Запясочча Жытк.; *начына'нка* [начы'нянка] 'фаршыраваная рыба' Дзяражычы Лоеўск.; *патра'ўка* 'юшка са свежай і сушанай рыбы' Глухавічы Браг.; *пе'канка* 'печаная на вуголлі рыба' Запясочча Жытк.; *ю'ха* 'страва са свежай рыбы з прыправамі; рыбны адвар' Бабічы Рэч.

Прааналізаваны матэрыял паказвае, што пераважная большасць характарызуемых лексем адносіцца да спрадвечнай лексікі беларускай мовы: *завіванец, крышонка, варыва, жаранікі, мачанне, парнічок, начынянка, варонуха, каша, верхаўё, надзеванка, вяртун, баўтуха, адваранка* і г. д.

Многія з іх маюць празрыстую семантычную структуру. Аналізуючы матываванасць канкрэтна-прадметных намінацый, правамерна адрозніваць структурную і семантычную матывацыю. Пад структурнай матывацыяй звычайна маюцца на ўвазе дэрывацыйныя адносіны паміж утваральнай і вытворнай асновамі.

У працэсе аналізу былі выдзелены два асноўныя тыпы структурнай матывацыі намінацый ежы і пітва: аддзяяслоўныя дэрываты і адыменныя ўтварэнні. У ліку аддзяяслоўных дэрыватаў выключную перавагу маюць суфіксальныя ўтварэнні тыпу: *ва'рыва* 'квашаная гародніна'; *мача'нне* 'страва з сыру і смятаны'; *верту'н* 'піражок'; *надзе'ванка* 'фаршыраваная рыба'; *начына'нка* 'тс'; *адва'ранка* 'адвараная бульба'; *крышо'нка* 'бульбяны суп'; *за'віванец* 'блін з начынкай' і г. д.

У складзе адыменных дэрыватаў найчасцей сустракаюцца назвы, структурна матываваныя найменнем прадмета, асновай назоўніка: *квасо'ўка* 'грушавы квас'; *мядо'вік* 'пернік з медам'; *бура'чанка* 'самагонка з буракоў'; *агурэчнік* 'суп з бульбы, кіслых агуркоў, пярловых круп'; *бульбе'шнікі* 'страва з варанай тоўчанай бульбы з каноплямі'; *капусня'к* 'квашаная капуста'.

Сустракаюцца адыменныя дэрываты, структурна матываваныя назвай якасці – асновай прыметніка: *бя'розавік* 'напой з бярозавага соку'; *клено'вік* 'кляновы сок'; *варо'нуха* 'гарэлка з мёдам і рознымі прыправамі'.

Аналіз семантычнай матывацыі назваў ежы і пітва ў гаворках Гомельшчыны паказаў наступныя прадуктыўныя тыпы матывацыі:

а) многія назвы страў матываваныя прадуктам, з якога гатуюцца: *бульбе'шнікі* 'страва з варанай тоўчанай бульбы з каноплямі'; *капусня'к* 'квашаная капуста'; *агурэчнік* 'суп з бульбы, кіслых агуркоў, пярловых круп'; *грыбо'ўнік* 'пірог з грыбамі'; *калі'ноўнік* 'страва з каліны і мукі'; *го'рохоўка* 'гарохавы суп'; *со'днік* 'блін на содзе';

б) прадуктыўным тыпам з'яўляецца матывацыя спосабам прыгатавання ежы: *адва'ранка* 'адвараная бульба'; *жа'ранікі* 'смажаная бульба'; *квасоўка* 'квашаная капуста'; *кліпанік* 'пірог з начынкай'; *крышані* 'сушонья рэзанья яблыкі'; *ле'пні* 'варэнікі'; *мян'нка* 'пюрэ'; *нячы'шчанкі* 'нячышчаная вараная бульба'; *пе'чанка* 'печаная бульба';

в) назвы ежы могуць быць матываваныя знешнім выглядам стравы: *жыду'ха* 'рэдка суп'; *густы'ш* 'густая стравы'; *дрыжыя* 'студзень'; *пле'ценка* 'булка ў выглядзе касы, чаго-н. пераплеценага';

г) найменні ежы могуць быць матываваныя іх якасцю: *га'рэлік* 'прыгарэлая зверху бульбіна'; *гни'лка* 'груша-гнилушка'; *кіс'ляк* 'кіслае малако'; *му'рза* 'страва з чарніц'; *салёнікі* 'салёныя грыбы'.

Аднак пэўная колькасць найменняў ежы і пітва з'яўляецца запазычаннем з розных моў: з нямецкай мовы: *біку'сы* 'падсмажанае свіное сала з мясам'; *багук* [бо'гук] [бе'гук] 'свіны страўнік, начынены мясам'; *гу'гель* 'густы крупнік'; *гру'ца* 'рэдка звараная каша з тоўчанага ячменю'; жур 'страва з аўсянай мукі'; *сма'лец* [шмалец] [смальц] 'ператопленае сала'; *панпу'шка* [пан'пушка] [панпуха] 'невялікія пшанічныя піражкі з кіслага цеста'; з польскай: *галга'ны* 'клёцкі з дрэннай бульбы, звараныя ў малацэ'; *вантра'бянка* 'страўнік або кішкі, начыненыя свінымі вантрабамі'; з балтыйскіх моў: *баланда* 'калатуша з мукі'; *бо'нда* 'свежына, якую суседзі даюць адзін аднаму'; *мурсо'ўка* 'зацірка з мукі, вады і алею; лацінскай: *калдуны'* [галдуны] 'клёцкі, начыненыя мясным або іншым фаршам'; *канхве'та* 'цукерка'; *канпат* 'кампот'; *маля'с* 'павідла'; *але'й* 'алей'; *олі'ва* 'алей'; грэчаскай: *ку'ця* [ку'ця] [куця] 'каша з цэлых ячных зёрнаў, абабраных ад шалупіння; памінальная страва'; *макаро'н* 'макароны'; з французскай мовы: *булён* 'бульбяны суп'; *сальцісо'н* 'свіны страўнік або тоўстыя кішкі, начыненыя адваранымі вантрабамі і спрэсаваныя пад грузам'; фіна-угорскіх моў: *лы'нда* 'страва з бульбы і ільнянога сямя'; арабскай: *марцыта'ны* 'вараныя буракі' [4].

Такім чынам, назвы ежы і пітва, зафіксаваныя на тэрыторыі Гомельшчыны, прадстаўляюць сабой разнастайную ў лексіка-семантычных і генетычных адносінах групу і з'яўляюцца часткай матэрыяльнай культуры беларусаў.

Спіс выкарыстанай літаратуры

- 1 Сендровиц, Е. М. О месте экстралингвистических факторов в изучении заимствований / Е. М. Сендровиц // Вестник Московского ун-та. Сер. 9. Филология. – 1989. – № 4. – С.16–22.
- 2 Милос, В. Пища и домашняя утварь литовских крестьян в XIX – нач. XX вв. / В. Милос // Балтийский этнографический сборник. – М., 1956 г. – С. 127–169.
- 3 Базан, Л. Н. Этнокультурные связи беларусаў і літоўцаў у к. XIX – пач. XX стст. (па даных народнай кулінарыі) / Л. Н. Базан // Весці АН БССР. Сер. грамадз. навук. – 1990. – № 6. – С. 72–78.
- 4 Станкевіч, А. А. Лексіка іншамоўнага паходжання ў гаворках Гомельшчыны / А. А. Станкевіч. – Гомель : ГДУ імя Ф. Скарыны, 1996.

The article considers the nominations of traditional food as part of the ritual vocabulary of Belarusians. Vocabulary recorded in the Gomel region and collected during folklore and dialectological expeditions of students and teachers of Gomel State University. F. Skorina. A detailed semantic classification of food names has been carried out, ways of their penetration into the Belarusian language have been given, and types of structural motivation have been determined.

УДК 821.161.3–32.09

М. М. ВОІНАВА-СТРАХА

г. Мінск, УА “Мінскі дзяржаўны лінгвістычны ўніверсітэт”

АДМЕТНАСЦІ РЭАЛІЗМУ Ў НАВЕЛІСТЫЦЫ У. СЦЯПАНА

У артыкуле разглядаюцца адметнасці рэалізму ў навелістыцы Уладзіміра Сцяпана. Выказваецца думка, што ў малой прозе сучаснага беларускага пісьменніка назіраецца дамінаванне неарэалістычных тэндэнцый, сярод якіх вылучаецца пільная ўвага да дэталей, назіральнасць, сцверджанне ідэі значнасці ўніверсальных аксіялагічных прынцыпаў у спалучэнні з яскравымі праявамі экзістэнцыяльных матываў.